

**Марина Ковачевић
Лепојевић***
Љепосава Илијић**

ВАСПИТНИ ПОСТУПЦИ РОДИТЕЉА И АГРЕСИВНО ПОНАШАЊЕ БЕОГРАДСКИХ СРЕДЊОШКОЛАЦА

Апстракт: Иако су истраживачи деценијама уназад потврђивали претпоставке о повезаности стилова родитељства и агресивног понашања у детињству и адолесценцији, стиче се утисак да није довољно јасан појединачни допринос конкретних васпитних поступака родитеља. Циљ рада представља утврђивање разлика у испољавању агресивног понашања и позитивних (позитивно родитељство и укљученост родитеља) и негативних (физичко кажњавање, неконзистентно родитељство и слаб надзор/супервизија) васпитних поступака родитеља према полу и узрасту; и повезаности васпитних поступака родитеља с агресивним понашањем. Узорак је чинило 507 београдских средњошколаца узраста од 15 до 18 година. Подаци о агресивном понашању прикупљени су путем ASEBA YSR/11-18, а о васпитним поступцима родитеља путем Алабама упитника о родитељству (Alabama Parenting Questionnaire, APQ).

Кључне речи: агресивно понашање, адолесценти, родитељство, Србија

Увод

Агресивно понашање представља понашање које је усмерено према људима, животињама или објектима у циљу повређивања или наношења штете (Smeets et al. 2017). Дефиниција агресивног понашања према људима представља понашање усмерено према другој особи с циљем моменталног повређивања (Bushman & Anderson, 2001). Агресор притом мора веровати да ће његово понашање повредити другу особу која мора бити мотивисана да избегне бол. С тим у вези, бол који доживљавамо код зубара није последица агресивног понашања, јер зубар нема намеру да нас повреди. Патња која произлази из мазохистичких односа није последица агресивног понашања, јер особа којој се наноси бол нема жељу да тај бол и избегне (Bushman & Anderson 2001). Синдром агресивног понашања односи се на различите облике опозиционог понашања (непослушност, тврдоглавост, пркосност, сумњичавост, љутња и друго) и отворене агресије (викање, препирање, претње, туче и др.) (Achenbach &

---

* Др Марина Ковачевић Лепојевић, доцент, Висока школа социјалног рада

** Др Љепосава Илијић, научни сарадник, Институт за криминолошка и социолошка истраживања

Rescorla 2001). Понашања које обједињује синдром агресивног понашања су откривена, с тим што могу бити деструктивна (агресивно понашање) и недеструктивна (опозиционо понашање) (Frick et al. 1993).

Истраживање утицаја породице на агресивно понашање актуелно је колико и бављење самим агресивним понашањем. У саставу односа родитељ–дете, претежно се издвајало испитивање стилова родитељства (Baumrind 1971; Baumrind 1991), док проучавање конкретних родитељских поступака до изражаја долази почетком деведесетих година 20. века (Frick 1991; Frick, Christian & Wooton, 1999; Shelton, Frick & Wooton, 1996). Досадашња истраживања указују да позитивно родитељство и укљученост родитеља дефинисани од стране Фрика (Frick 1991) упућују на заједнички конструкт под називом позитивни васпитни поступци родитеља, док неконзистентно родитељство, физичко кажњавање и слаб надзор/супервизија представљају негативне васпитне поступке родитеља (Barry, Frick & Grafeman, 2008; Frick, Christian & Wooton, 1999; Shelton, Frick & Wooton, 1996).

Метааналитичка студија о повезаности родитељства и поремећаја понашања на основу прегледа 11 студија које су проучавале укљученост родитеља препознаје укљученост родитеља као значајног предиктора највеће снаге (Loeber & Stouthamer-Loeber 1986). Наиме, од 29 анализа 22 су потврдиле повезаност између укључености родитеља и агресивног понашања. Недостатак укључености очева остварује значајнију повезаност са делинквенцијом и агресивним понашањем у односу на укљученост мајки, осим у две опсервационе студије (Loeber & Stouthamer-Loeber 1986). Позитивни васпитни поступци, конкретно укљученост родитеља и позитивно родитељство поред слабог родитељског надзора и код мајки и код очева показали су се као значајни предиктори екстернализованих проблема у узорку деце у Шпанији узраста 4–9 година (Donovick & Rodriguez 2008). Према истраживању које је рађено на узорку од 89 америчких адолесцената узраста 12–19 година, утврђена је негативна повезаност између укључености родитеља и агресивног понашања независно од пола (Carlo, Raffaelli, Laible & Meyer, 1999).

Резултати истраживања указују на повезаност слабог надзора/супервизије и агресивног понашања и екстернализованих проблема генерално (Fletcher, Steinberg & Williams-Wheeler, 2004; Galambos, Barker & Almeida, 2003; Smetana & Metzger 2008). Неконзистентно дисциплиновање у односу на друге родитељске поступке предиктује поремећаје понашања с највећом снагом, посебно у адолесцентском узрасту (Frick, Christian & Wooton, 1999). У лонгитудиналној студији у којој је испитиван утицај физичког кажњавања на испољавање агресивног понашања у осам земаља

света (Кина, САД, Италија, Колумбија, Тајланд, Филипини, Јордан и Кенија), дошло се до података о негативној повезаности (Lansford et al., 2014). Према теорији социјалне контроле физичко кажњавање као и строго кажњавање генерално омета интернализацију вредности које намећу родитељи и друштво, што последично доводи до ниске самоконтроле адолесцената, потребе за моменталним задовољењем и испољавања агресивног и делинквентног понашања (Sampson & Laub, 1994; Hirschi, 1969). Посебно, импулсивно физичко кажњавање од стране родитеља снажно је повезано са антисоцијалним понашањем и импулсивношћу неvezано за узраст (Straus & Mouradian, 1998). Резултати метааналитичке студије која је базирана на основу анализе 88 истраживања објављених у периоду од 62 године указују на то да је физичко кажњавање највише повезано с физичком агресијом и моменталним приклањањем захтеву родитеља (Gershoff, 2002). Иако аутори истичу да предикција агресивног понашања и екстернализованих проблема генерално путем физичког кажњавања најчешће нема везе са полом родитеља и детета (Holden, Miller & Harris, 1999), истраживања сведоче да је повезаности са агресивним понашањем убедљивија код дечака (Gershoff, 2002). Међутим, с обзиром да је физичко кажњавање дечака заступљеније у односу на девојчице (Essau, Sasagawa & Frick, 2006), као и да су дечаци агресивнији у односу на девојчице (Abad, Forns & Gómez, 2002; Maughan, Pickles, Rowe, Costello & Angold, 2000), аутори запажају да то може иначе представљати питање кокошке и јајета док озбиљне лонгитудиналне студије не понуде адекватно објашњење (Gershoff, 2002).

Циљ рада

Циљ рада представља утврђивање разлика у заступљености агресивног понашања и позитивних и негативних васпитних поступака родитеља према полу и узрасту; и повезаност агресивног понашања са васпитним поступцима родитеља код ученика београдских средњих школа.

Метод истраживања

Време и место. Истраживање је реализовано током другог полугодешта школске 2013/14. године. Случајним избором по једног одељења сваког разреда (I–IV) из шест београдских средњих школа одабрани су

учесници истраживања. У истраживање су биле укључене три гимназије (Шеста београдска гимназија, Гимназија „Свети Сава” и Земунска гимназија) и три стручне школе (Фармацеутско-физиотерапеутска школа, Средња техничка ПТТ школа и Друга економска школа).

Узорак. Узорак чини 507 ученика узраста од 15 до 18 година, оба пола. Просечан узраст ученика је 16,69 (СД=1,119). Уједначен је према узрасту, полу, разреду и типу школе (гимназије и стручне школе).

Извори и инструменти. За процену агресивног понашања коришћен је део инструментаријума за процену емоционалних, социјалних и бихејвиоралних проблема деце и омладине Ахенбахов систем емпиријски базиране процене (*Achenbach System of Empirically Based Assessment – ASEBA*), упитник за младе (*Youth Self-Report – YSR*) – Скала агресивног понашања (*Aggressive Behavior*) (Achenbach & Rescorla 2001). Коришћена верзија упитника нормирана је за узраст од 11 до 18 година. На Скали агресивног понашања виши скорови подразумевају већу заступљеност агресивног понашања.

За процену позитивних и негативних васпитних поступака родитеља коришћен је Алабама упитник о родитељству (*Alabama Parenting Questionnaire, APQ*) мери пет димензија родитељства које су релевантне за етиологију и третман екстернализованих проблема, верзија која је намењена деци од 6 до 18 година (Frick, 1991). Састоји се од 42 ставке, које су груписане у пет подскала и то: Укљученост родитеља (*Parental Involvement*), Позитивно родитељство (*Positive Parenting*), Слаб надзор/ супервизија (*Poor Monitoring/Supervision*), Неконзистентно дисциплиновање (*Inconsistent Discipline*) и Физичко кажњавање (*Corporal Punishment*). Сумирањем одговора, добијају се скорови за сваку подскалу.

Поступак. Подаци су од ученика прикупљени путем анкете. Попуњавање упитника је било анонимно. Време које је било потребно за попуњавање упитника је један школски час. Ученицима су претходно дате усмене и писмене инструкције за попуњавање упитника.

Статистичка обрада података. За обраду података коришћен је статистички програмски пакет SPSS. Анализе приказане у раду извршене су на мерама нормализованим путем Бломовог алгоритма. За утврђивање разлика у испољавању агресивног понашања и васпитних поступака родитеља према полу коришћена је мултиваријантна анализа варијансе. Повезаност варијабли васпитних поступака родитеља с једне и агресивног понашања с друге стране, као и повезаност родитељских варијабли и агресивног понашања са узрастом испитивана је путем Пирсоновог коефицијента корелације.

Табела 1. Разлике у стандардизованим скоровима на скали агресивног понашања и подкалама васпитних поступака родитеља према полу

	Пол	Врој	АС	СД	df	Средња квалитатна вредност	Функција (F)	Значај- ност (p)	Интен- зитет депована фактора
Агресивно понашање	Мушки	209	0,006	1,088	1	0,002	0,002	0,964	0,000
	Женски	298	0,002	0,907					
	Укупно	507	0,003	0,984					
Укљученост родитеља	Мушки	209	-0,206	0,937	1	15,157	15,767	0,000	0,030
	Женски	298	0,144	1,009					
	Укупно	507	-0,000	0,994					
Позитивно родитељство	Мушки	209	-0,234	0,968	1	18,843	20,226	0,000	0,039
	Женски	298	0,157	0,962					
	Укупно	507	-0,003	0,983					
Слаб надзор/ Супервизија	Мушки	209	0,212	0,973	1	16,114	16,812	0,000	0,032
	Женски	298	-0,149	0,982					
	Укупно	507	0,000	0,994					
Неконзистентно дисцип- линовање	Мушки	209	-0,029	0,914	1	0,366	0,378	0,539	0,001
	Женски	298	0,024	1,030					
	Укупно	507	0,002	0,983					
Физичко кажњавање	Мушки	209	0,110	0,953	1	2,864	3,287	0,070	0,006
	Женски	298	-0,041	0,919					
	Укупно	507	0,021	0,935					

АС – аритметичкесредина; СД – стандардна девијација; df – степен слободe

Резултати истраживања

Разлике у испољавању агресивног понашања и васпитних поступака родитеља према полу и узрасту

Прегледом Табеле 1 уочава се да нема разлика у испољавању агресивног понашања код средњошколаца оба пола. Примећује се да су адолесценткиње статистички значајно учесталије извештавале о позитивним васпитним поступцима родитеља, као што су позитивно родитељство и укљученост родитеља, што упућује на то да су родитељи били позитивно ангажованији у васпитавању адолесценткиња. С друге стране, адолесценти су статистички значајније пријављивали слаб надзор/супервизију од стране родитеља. Према томе, у односу према адолесценткињама доминирали су позитивни васпитни поступци, а према адолесцентима слаб надзор/супервизија.

Повезаност агресивног понашања и варијабли васпитних поступака родитеља с узрастом адолесцената испитивана је на стандардизованим скоровима путем Пирсоновог коефицијента корелације с вредностима датим у Табели 2.

Табела 2. Повезаност узраста са стандардизованим скоровима скале агресивног понашања и подскалама родитељског надзора, васпитних поступака родитеља

		Узраст
Агресивно понашање	R	0,019
	P	0,673
Укљученост родитеља	R	-0,095
	P	0,032
Позитивно родитељство	R	-0,046
	P	0,300
Слаб надзор/супервизија	R	0,164
	P	0,000
Неконзистентно дисциплиновање	R	-0,023
	P	0,603
Физичко кажњавање	R	-0,109
	P	0,014

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Од позитивних васпитних поступака родитеља уочена је веома ниска негативна статистички значајна корелација између укључености родитеља и узраста, што упућује на опадање укључености родитеља са узрастом. Од негативних васпитних поступака родитеља уочена је веома ниска негативна статистички значајна корелација између варијабли физичког кажњавања и узраста, што упућује на мању примену физичког кажњавања са узрастом; и веома ниска позитивна статистички значајна корелација између слабог надзора/супервизије и узраста, што говори о слабењу родитељског надзора/супервизије са узрастом.

Повезаност агресивног понашања и васпитних поступака родитеља

Табела 3. Корелације између стандардизованих скорова агресивног понашања и позитивних и негативних васпитних поступака родитеља

	АП	УР	ПР	ФК	НК	СН
АП						
УР	-0,131**					
ПР	-0,151**	0,561**				
ФК	0,278**	-0,082	-0,148**			
НК	0,226**	-0,060	-0,019	0,213**		
СН	0,427**	-0,235**	-0,196**	0,099*	0,358**	

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

АП – агресивно понашање; ПР – Позитивно понашање; НК – Неконзистентно дисциплиновање; УР – Укљученост родитеља; ФК – Физичко кажњавање; СН – Слаб надзор/супервизија

Ниске позитивне статистички значајне корелације агресивно понашање остварује с негативним васпитним поступцима родитеља: слаб надзор/супервизија; физичко кажњавање; и неконзистентно дисциплиновање, док се веома ниске статистички значајне негативне корелације бележе с позитивним васпитним поступцима родитеља: позитивно родитељство; и Укљученост родитеља.

Увидом у Табелу 3 уочава се позитивна умерена статистички значајна повезаност између позитивних васпитних поступака родитеља,

укључености родитеља и позитивног родитељства. Уочавају се ниске статистички значајне позитивне везе између слабог надзора/супервизије и неконзистентног дисциплиновања и физичког кажњавања и неконзистентног дисциплиновања. Веома ниске статистички значајне позитивне везе бележе се између физичког кажњавања и слабог надзора/супервизије. Укљученост родитеља статистички значајно корелира (негативно, у ниском интензитету) само са slabим надзором/супервизијом од негативних васпитних поступака родитеља. Налаз упућује на то да су родитељи који су били мање укључени у васпитавање детета вршили слабији надзор/супервизију. Родитељи код којих је позитивно родитељство било заступљеније су статистички значајније вршили бољи надзор/супервизију. Даље, родитељи који су чешће примењивали позитивно родитељство, мање су физички кажњавали своју децу о чему сведоче веома ниске негативне корелације између позитивног родитељства и физичког кажњавања.

Дискусија

Изостанак полних разлика у испољавању агресивног понашања може се објаснити управо узрасном структуром узорка. Наиме, иако је агресивно понашање у детињству око два пута израженије код дечака, током адолесценције бележи значајан пад, с тим да у касној адолесценцији готово да нема разлика како је примећено и у овој студији (Bongers, Koot, Van der Ende & Verhulst, 2004; Broidy et al. 2003). С тим у вези, може се претпоставити да би већи распон у узрасним групама адолесцената, као на пример укључивање основаца допринео јаснијем увиду у разлике у испољавању агресивног понашања према узрасту и полу. С друге стране, поставља се питање колико је инструмент, примењен у овој студији, осетљив за мерење индиректних облика агресивног понашања, која посебно код девојчица са узрастом добија на значају и представља изазов за мерење (Burt, 2012; Tremblay, 2010).

Доступни истраживачки налази потврђују резултате истраживања да адолесценткиње статистички значајније извештавају о позитивном ангажовању родитеља у њиховом васпитавању, односно да чешће примењују технике позитивног родитељства и да су укљученији (посебно мајке) у њихово васпитавање (Essau, Sasagawa & Frick, 2006). То није необично с обзиром да се позитивно родитељство у васпитавању девојчица, посебно оних које раније сазревају генерално сматра протективним фактором у вези с потенцијалним проблемима прилагођавања (Mrug et al., 2008). С

друге стране, адолесценти су од адолесценткиња пријављивали статистички значајније слаб надзор/супервизију од стране родитеља, што прати тренд смањивања родитељске контроле и супервизије у поступању родитеља према адолесцентима мушког пола у обиму или фреквенцији захтева у односу на адолесценткиње (Leaper, 2005). Међутим, у истраживањима која су укључила и родитеље као информанте, уочава се да иако су адолесценткиње статистички значајније пријављивале да родитељи врше контролу и супервизију, него што су то чинили адолесценти, интересантно је да су родитељи саопштавали да више контролишу адолесценте него адолесценткиње (Keijsers & Poulin, 2013; Kerr & Stattin, 2000; Svensson, 2003). То може бити услед смањене интерперсоналне осетљивости дечака и погрешне перцепције родитељског ангажовања с тим у вези (Leadbeater, Kuperminc, Blatt & Hertzog, 1999).

У складу с резултатима ове студије, истраживачки налази указују на опадање укључености родитеља, надзора/супервизије и физичког кажњавања с узрастом (Desforges & Abouchaar 2003; Frick et al., 1999; Gershoff, 2002). Међутим, аутори ипак истичу да је одржавање одређеног нивоа укључености родитеља значајно за добру прилагођеност адолесцената без обзира на оправданост мањег ангажовања родитеља ради стицања одговарајућег нивоа аутономије адолесцената. Велики број студија у мета-анализи о повезаности физичког кажњавања и проблема у прилагођавању указују на то да примена физичког кажњавања повећава ризик од физичког злостављања (Gershoff 2002). Наиме, примена физичког кажњавања после девете године детета сматра се посебно индикативном за насиље над децом у породици (Frick et al., 1999). Податак о статистички значајно мањем вршењу родитељске контроле с узрастом, потврђује се и у другим истраживачким студијама (Keijsers, Frijns, Branje & Meus, 2009; Shek, 2007; Soenens et al. 2006) и то независно од пола адолесцената (Keijsers & Poulin 2013; Keijsers et al. 2009). Међутим, у породицама у којима влада позитивна породична клима, у којима је заступљенија породична подршка, адолесценти родитељску контролу доживљавају интрузивнијом, још већом претњом по приватност (Keijsers et al. 2009).

Наиме, у истраживањима где је проучавана повезаност васпитних поступака родитеља са агресивним понашањем, установљено је да и позитивни и негативни васпитни поступци статистички значајно корелирају с агресивним понашањем, с тим да је неконзистентно дисциплиновање најслабије, а физичко кажњавање најјаче повезано с агресивним понашањем (Essau, Sasagawa & Frick, 2006), и то неvezано за пол адолесцената (Carlo et al., 1999). Без обзира на опадање физичког кажњавања са

узрасном истраживања сугеришу да оно у средњошколском узрасту може бити теже него на ранијем узрасту управо јер су очекивања родитеља већа и незадовољство с тим у вези (Gershoff, 2002). Међутим већина скала за процену физичког кажњавања као и овде примењена скала мере заступљеност, а не тежину кажњавања. С обзиром на открића других аутора о слабљењу надзора/супервизије онда када проблеми у понашању адолесцената већ настану, и природу агресивног понашања које је пре свега откривено, може се претпоставити да су родитељи београдских средњошколаца примењивали исту стратегију у реаговању на настале проблеме (Kerr, Stattin & Engels, 2008).

Закључак

Главне препоруке које произлазе из података о повезаности негативних васпитних поступака родитеља и агресивног понашања упућују на значај едукације родитеља у погледу унапређивања родитељских вештина. С тим у вези, запажања о повезаности позитивних и негативних васпитних поступака говоре о важности стимулисања позитивног родитељства чиме се посредно могу редуковати и негативни родитељски поступци. Иако нису утврђене полне разлике у испољавању агресивног понашања, примећене су значајне разлике у пракси родитељског поступања према адолесценткињама у односу на адолесценте што би требало да утиче на осетљивост превентивних програма за родитеље.

Међутим, дизајн студије не омогућава дубљи увид у однос агресивног понашања адолесцената и негативних родитељских поступака. На пример, остаје нејасно да ли се, на пример, физичко кажњавање интензивирало након учовања агресивног понашања, а родитељски надзор ослабио или су претходно примењивани негативни поступци утицали на агресивно понашање. С тим у вези, требало би да се у наредним истраживачким студијама укључе и родитељи као информанти уз предвиђање периода праћења.

Литература

Abad, J., Forns, M. & Gómez, J. (2002). Emotional and behavioral problems as measured by the YSR: Gender and age differences in Spanish adolescents. *European Journal of Psychological Assessment*, 18 (2), 149–157.

- Achenbach, T. & Rescorla, L. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- Barry, C., Frick, P. & Grafeman, S. (2008). Child versus parent reports of parenting practices implications for the conceptualization of child behavioral and emotional problems. *Assessment*, 15 (3), 294–303.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4 (1), 1–103.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56–95.
- Bongers, I., Koot, H., Van der Ende, J. & Verhulst, F. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 112 (2), 179–192.
- Broidy, L., Tremblay, R., Brame, R., Ferguson, D., Horwood, J., Laird, R., Moffit, T., Nagin, D., Bates, J. & Crittenden, K. (2008). *Raising Parents: attachment, parenting and child safety*. Portland: Willan Publishing.
- Burt, S. (2012). How do we optimally conceptualize the heterogeneity within antisocial behavior? An argument for aggressive versus non-aggressive behavioral dimensions. *Clinical Psychology Review*, 32 (4), 263–279.
- Bushman, B. & Anderson, C. (2001). Is it time to pull the plug on the hostile versus instrumental aggression dichotomy? *Psychological Review*, 108, 273–279.
- Carlo, G., Raffaelli, M., Laible, D. & Meyer, K. (1999). Why are girls less physically aggressive than boys? Personality and parenting mediators of physical aggression. *Sex Roles*, 40 (9–10), 711–729.
- Desforges, C. & Abouchaar, A. (2003). *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A review of literature*. London: DFES Publications.
- Donovick, M. & Rodríguez, M. (2008). Parenting practices among first generation Spanish-speaking Latino families: A Spanish version of the Alabama Parenting Questionnaire. *Graduate Student Journal of Psychology*, 10, 52–63.
- Essau, C., Sasagawa, S. & Frick, P. (2006). Psychometric properties of the Alabama Parenting Questionnaire. *Journal of Child and Family Studies*, 15 (5), 597–616.
- Fletcher, A., Steinberg, L., & Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75 (3), 781–796.

- Frick, P. (1991). *The Alabama Parenting Questionnaire*. Tuscalosa: University of Alabama.
- Frick, P. J., Lahey, B. B., Loeber, R., Tannenbaum, L., Van Horn, Y., Christ, M., ... & Hanson, K. (1993). Oppositional defiant disorder and conduct disorder: A meta-analytic review of factor analyses and cross-validation in a clinic sample. *Clinical Psychology Review*, 13 (4), 319–340.
- Frick, P., Christian, R. & Wootton, J. (1999). Age trends in the association between parenting practices and conduct problems. *Behavior Modification*, 23 (1), 106–128.
- Galambos, N., Barker, E. & Almeida, D. (2003). Parents do matter: trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, 74 (2), 578–594.
- Gershoff, E. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: a meta-analytic and theoretical review. *Psychological bulletin*, 128 (4), 539–579.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. New Jersey: Transaction publisher. (Ninth printing in 2009)
- Holden, G., Miller, P. & Harris, S. (1999). The Instrumental Side of Corporal Punishment: Parents' Reported Practices and Outcome Expectancies. *Journal of Marriage and Family*, 61 (4), 908–919.
- Keijsers, L. & Poulin, F. (2013). Developmental changes in parent–child communication throughout adolescence. *Developmental psychology*, 49 (12), 2301–2308.
- Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S. & Meus, W. (2009). Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation, and control with delinquency: moderation by parental support. *Developmental Psychology*, 45 (5), 1314–1327.
- Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36 (3), 366–380.
- Kerr, M., Stattin, H. & Engels, R. (2008). Introduction: what's changed in research on parenting and adolescent problem behavior and what needs to change? In M. Kerr, H. Stattin, & R. Engels (Eds.), *What can parents do?: new insights into the role of parents in adolescent problem behavior* (pp. 1-9). Chichester: John Wiley & Sons.
- Lansford, J., Sharma, C., Malone, P., Woodlief, D., Dodge, K. A., Oburu, P., ... & DiGiunta, L. (2014). Corporal punishment, maternal warmth, and child adjustment: A longitudinal study in eight countries. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 43 (4), 670–685.

- Leadbeater, B., Kuperminc, G., Blatt, S. & Hertzog, C. (1999). A multivariate model of gender differences in adolescents' internalizing and externalizing problems. *Developmental Psychology*, 35 (5), 1268–1282.
- Leaper, C. (2005). Parenting girls and boys. *Handbook of parenting, 1*, 189–225.
- Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. In M. H. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and justice: An annual review of research vol. 7* (pp. 29–149). Chicago: University of Chicago Press.
- Maughan, B., Pickles, A., Rowe, R., Costello, E. J. & Angold, A. (2000). Developmental trajectories of aggressive and non-aggressive conduct problems. *Journal of Quantitative Criminology*, 16 (2), 199–221.
- Mrug, S., Elliott, M., Gilliland, M. J., Grunbaum, J. A., Tortolero, S. R., Cuccaro, P. & Schuster, M. (2008). Positive parenting and early puberty in girls: protective effects against aggressive behavior. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 162 (8), 781–786.
- Sampson, R. & Laub, J. (1994). Urban poverty and the family context of delinquency: A new look at structure and process in a classic study. *Child Development*, 65 (1), 523–540.
- Shek, D. (2007). A Longitudinal study of perceived differences in parental control and parent-child relational qualities in Chinese adolescents in Hong Kong. *Journal of Adolescent Research*, 22 (2), 156–188.
- Shelton, K., Frick, P. & Wootton, J. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school- aged children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 25 (3), 317–329.
- Smeets, K., Oostermeijer, S., Lappenschaar, M., Cohn, M., van der Meer, J., Popma, A., ... & Buitelaar, J. K. (2017). Are proactive and reactive aggression meaningful distinctions in adolescents? A variable-and person-based approach. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45 (1), 1–14.
- Smetana, J. & Matzger, A (2008). Don't ask, don't tell (your mom and dad): disclosure and nondisclosure in adolescent-parent relationships. In M. Kerr, H. Stattin & R. Engels (Eds.), *What can parents do?: new insights into the role of parents in adolescent problem behavior* (pp. 65–89). Chichester: John Wiley & Sons.
- Soenes, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. & Goossens, L. (2006). Parenting and adolescent problem behavior: An integrated model with Adolescent Self-Disclosure and Perceived Parental Knowledge as Intervening Variables. *Developmental Psychology*, 42 (2), 305–318.

- Straus, M. & Mouradian, V. (1998). Impulsive Corporal Punishment by Mothers and Antisocial Behavior and Impulsiveness of Children. *Behavioral Sciences and the Law*, 16 (3), 353–374.
- Svensson, R. (2003). Gender differences in adolescent drug use: The impact of parental monitoring and peer deviance. *Youth & Society*, 34 (3), 300–329.
- Tremblay, R. (2010). Developmental origins of disruptive behaviour problems: The ‘original sin’ hypothesis, epigenetics and their consequences for prevention. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51 (4), 341–367.

AGGRESSIVE BEHAVIOR AND PARENTING PRACTICE IN SERBIA

By Marina KOVACEVIC LEPOJEVIC, Ljeposava ILIJIC

ABSTRACT

Although researchers have for decades confirmed the association of aggressive behavior and parenting styles, it's rarely the case concerning the link with the specific dimensions of parenting. The aim of this paper is to determine: gender and age differences in aggressive behavior and positive (positive parenting, parental involvement) and negative parenting practice (corporative punishment, inconsistent discipline and poor monitoring/supervision); and the nature of the correlations between aggressive behavior and parenting practice. The sample is consisted of 507 high school students from Belgrade, aged from 15 to 18 years. Data on aggressive behavior were collected through ASEBA YSR/11–18, and parenting practice via Alabama Parenting Questionnaire (APQ). The most important results are: there are no gender and age differences in aggressive behavior; parents are more positive engaged in parenting girls; with age parents are less involved in parenting, corporal punishment and monitoring/supervision; and the strongest positive correlations are found between aggressive behavior and poor monitoring/supervision, corporal punishment and inconsistent discipline.

Keywords: aggressive behavior, adolescents, parenting, Serbia